

Π.4.3.7 Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της
Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά

Τίτλος:

«Ο καημός της ξενιτιάς»

Περιγραφικός υπότιτλος:

«Μελέτη ποιητικών κειμένων για την ξενιτιά»

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 2015

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNILE)
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ALTE)

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Διαμόρφωση Μεθοδολογίας Ψηφιακής Διαμόρφωσης των σχολικών βιβλίων και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού για τα Γλωσσικά μαθήματα, Ψηφιακή Διαμόρφωση των σχολικών βιβλίων για τα Γλωσσικά μαθήματα, Αναζήτηση και Προσαρμογή πρόσθετου Εκπαιδευτικού υλικού για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας» (MIS: 296442) – (υπ’ αριθμ. 11736/12-08-2010 Απόφαση Ένταξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.4.3.7. Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΕΥΗ ΜΗΤΡΟΥΣΗ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2313 331500, Φαξ: 2313 331502, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ο καημός της ξενιτιάς

Περιγραφικός υπότιτλος

Μελέτη ποιητικών κειμένων για την ξενιτιά

Δημιουργός

Νικόλαος Κούκης

(Προτεινόμενη) Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Οκτώβριος 2015

Διαθεματικό

Όχι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Προτεινόμενη Χρονική διάρκεια

Εφαρμογή για δύο διδακτικές ώρες κάθε μήνα στο πλαίσιο του μαθήματος των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας για όλη τη σχολική χρονιά.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Ο εκπαιδευτικός που θα αναλάβει να εφαρμόσει την παρούσα διδακτική πρόταση χρήσιμο είναι να έχει εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο εργασίας των μαθητών και να είναι εξοικειωμένος με Web 2.0 διαδικτυακές εφαρμογές, όπως το Wiki και η διαδικτυακή πλατφόρμα [Edmodo](http://Edmodo.com).

Οι μαθητές που θα εμπλακούν στην εφαρμογή καλό είναι να έχουν και αυτοί εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο εργασίας και εξοικείωση με απλές στη χρήση Web 2.0 διαδικτυακές εφαρμογές.

Η παρούσα διδακτική πρόταση μπορεί να εφαρμοστεί είτε αξιοποιώντας τις ΤΠΕ, με απλά διαδικτυακά εργαλεία προς όφελος της ανατροφοδότησης και της συνεργασίας των μαθητών, είτε χωρίς τη συνδρομή των ΤΠΕ, με τη χρήση παραδοσιακών εργαλείων.

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης στηρίζεται

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης αντλεί

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση έχει ως βασικό στόχο να μελετήσουν οι μαθητές ποιητικά κείμενα διαφορετικών εποχών και ποικίλης προέλευσης, τα οποία πραγματεύονται το διαχρονικό θέμα της ξενιτιάς και του ξεριζωμού των ανθρώπων από τον τόπο τους για βιοποριστικούς ως επί το πλείστον λόγους. Οι μαθητές, εργαζόμενοι σε ομάδες, καλούνται να επεξεργαστούν κείμενα της δημόδους γραμματείας, δημοτικά τραγούδια, ποιήματα, πεζά κείμενα και τραγούδια του 20ού αιώνα, τα οποία αποτυπώνουν τα συναισθήματα όχι μόνο των ξενιτεμένων, αλλά και όσων αφήνουν πίσω τους.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη, άξονας συνοχής-ιδέα, πλαίσιο αξιοποίησης/ενσωμάτωσης

Με αφετηρία το ανώνυμο ποίημα της δημόδους γραμματείας [Περί της ξενιτείας](#), επιδιώκεται οι μαθητές να διερευνήσουν και εντέλει να προσδιορίσουν με ποιον τρόπο προσεγγίζουν το θέμα της ξενιτιάς οι δημιουργοί των δημοτικών τραγουδιών, οι ποιητές και συγγραφείς, καθώς και οι στιχουργοί των λαϊκών ασμάτων, προκειμένου να καταγράψουν τα συναισθήματα όλων των εμπλεκομένων σε αυτό το κοινωνικό φαινόμενο. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές θα προσπαθήσουν να διαγράψουν το ήθος λογοτεχνικών προσώπων, κάτι που θα υλοποιηθεί με τη μελέτη

ενός δικτύου κειμένων και με την προαιρετική συνδρομή των ΤΠΕ. Το δίκτυο κειμένων διαφορετικών εποχών θα βοηθήσει να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι το καθένα επηρεάζεται άμεσα από την εποχή του και αποτυπώνει το αξιακό σύστημα ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να γνωρίσουν τους τρόπους με τους οποίους εκφράζεται ο καημός της ξενιτιάς σε διαφορετικές εποχές.
- να γνωρίσουν τις απόψεις που έχουν για την ξενιτιά, σε διαφορετικές περιοχές και εποχές, τόσο οι ίδιοι οι ξενιτεμένοι όσο και τα μέλη της οικογένειάς τους.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να γνωρίσουν συγκεκριμένα λογοτεχνικά κείμενα στα οποία οι δημιουργοί τους προσεγγίζουν το θέμα/πρόβλημα της ξενιτιάς.
- να γνωρίσουν ποιητές και πεζογράφους που επέλεξαν να ασχοληθούν με την ξενιτιά και τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνουν στο έργο τους το κοινωνικό αυτό φαινόμενο.

Γραμματισμοί

Με την εφαρμογή της παρούσας πρότασης επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση:

- να εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές στους τρόπους με τους οποίους αποτυπώνεται το θέμα της ξενιτιάς σε λογοτεχνικά κείμενα διαφορετικών εποχών.
- να εργάζονται σε ομάδες και να παράγουν συνεργατικό κείμενο ενταγμένο σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο.

Διδακτικές πρακτικές

Στην παρούσα διδακτική πρόταση προτείνεται η εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας. Η επιλογή αυτή υπηρετεί την ουσιαστική συνεργασία των μαθητών και την ενεργητική εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία μέσα από την ένταξή τους σε ομάδες. Σημαντικό ρόλο στην επιτυχή εφαρμογή της μεθόδου διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός, ο οποίος οφείλει να είναι διακριτικά παρών και να διευκολύνει τη μαθησιακή πορεία, χωρίς όμως να κατευθύνει τους μαθητές και να αποφασίζει για τον ρυθμό εργασίας των ομάδων.

Ε. ΛΕΙΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Στο σχολικό εγχειρίδιο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (ΚΝΛ) της Β' Γυμνασίου η 8η Ενότητα τιτλοφορείται «Η αποδημία • Ο καημός της ξενιτιάς • Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα • Τα Μικρασιάτικα • Οι πρόσφυγες». Στην ενότητα αυτή υπάρχουν τα εξής κείμενα:

1. Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς «[Θέλω να πα στην ξενιτιά](#)»
2. «[Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα](#)» του Δημήτρη Χατζή
3. «[Η επιστροφή του Αντρέα](#)» του Ηλία Βενέζη
4. «[Για τον όρο “μετανάστες”](#)» του Μπέρτολτ Μπρεχτ
5. «[Γλυκό του κουταλιού](#)» του Κυριάκου Χαραλαμπίδη
6. «[Δύο γράμματα της Χαράς](#)» του Θανάση Βαλτινού και
7. «[Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία](#)» της Άλκης Ζέη.

Ξεκινώντας από τα κείμενα αυτά, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τον καημό της ξενιτιάς και με τα θέματα της μετανάστευσης και της προσφυγιάς. Στη βάση αυτού του προβληματισμού δομείται η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος της ξενιτιάς και η μελέτη του ανώνυμου ποιήματος της δημόδους γραμματείας [Περί της ξενιτιάς](#), καθώς και άλλων σχετικών δημοτικών και λαϊκών τραγουδιών.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Οι μαθητές είναι εξοικειωμένοι με το θέμα της ξενιτιάς και της μετακίνησης χιλιάδων ανθρώπων από τη χώρα τους σε μια άλλη όχι μόνο μέσα από τα σχολικά κείμενα του μαθήματος της λογοτεχνίας, αλλά και από τα σύγχρονα έντυπα και ψηφιακά μέσα ενημέρωσης. Σε καθημερινή βάση πολύς τηλεοπτικός χρόνος και πολλές σελίδες εφημερίδων ή διαδικτυακών ειδησεογραφικών ιστότοπων αφορούν το συγκεκριμένο θέμα. Ασφαλώς, ενώ είθισται ο βασικός λόγος μετανάστευσης να είναι η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ξενιτεμένων και των οικογενειών τους, σήμερα οι λόγοι μετακίνησης των πληθυσμών είναι περισσότεροι, αφού παρατηρείται το φαινόμενο ακόμη και ευκατάστατοι πολίτες κάποιων χωρών να τις εγκαταλείπουν.

Επομένως, με αφετηρία ποιητικά και πεζά κείμενα για την ξενιτιά από το σχολικό εγχειρίδιο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Β΄ Γυμνασίου, δύναται να προετοιμαστεί το έδαφος για τη γνωριμία των μαθητών με κείμενα της δημώδους γραμματείας και πιο συγκεκριμένα με το ποίημα [Περί της ξενιτιάς](#). Οι νεαροί μαθητές θα μελετήσουν τα κείμενα αυτά, καθώς και σχετικά δημοτικά τραγούδια χωρίς μεγάλες δυσκολίες, γιατί ως επί το πλείστον είναι ευσύνοπτα και με απλό λεξιλόγιο. Το ίδιο απλά σε λεξιλόγιο είναι και τα σύγχρονα λαϊκά τραγούδια που θα ακούσουν και θα μελετήσουν· αναμένουμε, λοιπόν, να δείξουν το ανάλογο ενδιαφέρον για αυτό το διαχρονικό θέμα.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Παρά το γεγονός ότι η συνδρομή των ΤΠΕ μπορεί να είναι παρούσα σε όλη τη διάρκεια της προτεινόμενης εφαρμογής, αυτό δεν σημαίνει ότι η ίδια διδακτική πρόταση δεν μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς την ύπαρξη των ΤΠΕ. Καταρχάς, προτείνεται η αξιοποίηση της διαδικτυακής πλατφόρμας Edmodo, προκειμένου οι μαθητές να έχουν ένα αποθετήριο και ένα σημείο αναφοράς για να μπορούν να αναρτούν τις εργασίες τους και να σχολιάζουν ατομικά ή ομαδικά τις εργασίες των υπολοίπων μαθητών ή/και ομάδων. Ακόμη, επιλέγεται να χρησιμοποιηθεί το περιβάλλον του Wiki, για να δημιουργήσουν οι μαθητές πραγματικά και όχι μόνο

κατ' όνομα συνεργατικά κείμενα. Τέλος, επειδή το κίνητρο της δημοσίευσης των εργασιών των μαθητών στο διαδίκτυο ευελπιστούμε να σηματοδοτήσει τη βελτίωση της ποιότητας δουλειάς των ομάδων, προτείνεται η δημιουργία μιας ιστοσελίδας για αυτόν αποκλειστικά τον σκοπό ή η ανάρτηση των εργασιών στην υπάρχουσα ιστοσελίδα του σχολείου.

Στην περίπτωση κατά την οποία δεν θα επιλεγεί η αξιοποίηση των ΤΠΕ, προτείνεται η αναζήτηση κάποιας εφημερίδας τοπικής ή μεγαλύτερης εμβέλειας που επιθυμεί να δημοσιεύσει τις εργασίες των μαθητών, ώστε να υπάρχει για αυτούς το κίνητρο της κοινοποίησης του υλικού τους.

Κείμενα

Α. Νεοελληνικής λογοτεχνίας

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Β' Γυμνασίου:

Θανάσης Βαλτινός, «[Δύο γράμματα της Χαράς](#)»

Ηλίας Βενέζης, «[Η επιστροφή του Αντρέα](#)»

Δημοτικό τραγούδι «[Θέλω να πα στην ξενιτιά](#)»

Άλκη Ζέη, «[Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία](#)»

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «[Γλυκό του κουταλιού](#)»

Δημήτρης Χατζής, «[Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα](#)»

Β. Δημόδους ελληνικής γραμματείας

Αωνόμου, [Περί της ξενιτείας](#)

Γ. Μεταφρασμένης ξενόγλωσσας λογοτεχνίας

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Β' Γυμνασίου:

Μπέρτολτ Μπρεχτ, «[Για τον όρο “μετανάστες”](#)»

Δ. Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Τραγούδια

[«Το τραγούδι του ξενιτεμένου \(Σαν απόκληρος γυρίζω...\)»](#), Στίχοι-μουσική: Βασίλης Τσιτσάνης, ερμηνεία: Σωτηρία Μπέλλου (Από τον δίσκο *Τα ρεμπέτικα της Σωτηρίας Μπέλλου Νο 3*, Lyra, 1969. Πρώτη εκτέλεση σε δίσκο 78 στροφών από το His Master's Voice, 1950.) [26/10/2015]

[«Το ψωμί της ξενιτιάς»](#), Στίχοι: Ευάγγελος Ατραΐδης & Παύλος Ζεμανίδης, μουσική: Γιάννης Βασιλόπουλος, ερμηνεία: Στέλιος Καζαντζίδης (Από τον δίσκο Στέλιος Καζαντζίδης, *Ένα γράμμα*, MINOS MSM, 1970) [26/10/2015]

[«Η ξενιτιά \(Με γέρασε η ξενιτιά\)»](#), Στίχοι-μουσική: Απόστολος Καλδάρης, ερμηνεία: Στέλιος Καζαντζίδης (Από τον δίσκο *Οι μεγάλοι του ρεμπέτικου Νο 15*, MINOS EMI, 1984. Πρώτη εκτέλεση σε δίσκο 78 στροφών από τον Τόλη και τη Λίτσα Χάρμα, 1948.) [26/10/2015]

[«Ο γυρισμός του μετανάστη»](#), Στίχοι-μουσική: Χρήστος Κολοκοτρώνης & Στέλιος Καζαντζίδης, ερμηνεία: Στέλιος Καζαντζίδης (Από τον δίσκο Στέλιος Καζαντζίδης, *Μια ζωή γκρεμίσαμε/ Ο γυρισμός του μετανάστη*, Parlophone, 1967.) [26/10/2015]

[«Της νύχτας ο διαβάτης»](#), Στίχοι: Κώστας Βίρβος, μουσική: Θόδωρος Δερβενιώτης, ερμηνεία: Στέλιος Καζαντζίδης & Μαρινέλλα (Από τον δίσκο Στέλιος Καζαντζίδης, *Τα καλλιτερά μου τραγούδια Νο 2*, Standard, 1979. Πρώτη εκτέλεση σε δίσκο 45 στροφών από την Parlophone, 1964.) [26/10/2015]

Ιστοσελίδες

Ψηφιακό Σχολείο: [«Ο γυρισμός του ξενιτεμένου»](#) (δημοτικό τραγούδι) [26/10/2015]

Διδακτική πορεία

Για την επιτυχή εφαρμογή της παρούσας διδακτικής πρότασης σκόπιμο είναι, πριν την έναρξή της, να διευκρινιστούν στους μαθητές τόσο οι προς επίτευξη στόχοι όσο και η διαδικασία υλοποίησης. Ακόμη, προς αποφυγή αντιδράσεων κατά τη διάρκεια

της εφαρμογής, είναι χρήσιμο να γνωρίζουν εξ αρχής ότι εκτός από κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας θα μελετήσουν και κείμενα της δημώδους γραμματείας.

Στην περίπτωση της συνδρομής των ΤΠΕ κατά την εφαρμογή, εκτός από την αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών που έχουν οι μαθητές στο σπίτι τους, καλό θα είναι να διασφαλιστεί εκ των προτέρων η δυνατότητα προσέλευσής τους στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου, έστω και για κάποιες από τις διδακτικές ώρες, για να μπορούν δουλεύοντας σε ομάδες να αναζητήσουν υλικό στο διαδίκτυο, να το οργανώσουν και να συνθέτουν κείμενα στο πλαίσιο των παραδοτέων τους. Απαραίτητη, στην περίπτωση αυτή, είναι η δημιουργία μιας ψηφιακής τάξης σε περιβάλλον Edmodo και ενός Wiki. Στην πλατφόρμα Edmodo οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα και από το σπίτι τους (εξ αποστάσεως) να χρησιμοποιούν αναρτημένο υλικό σχετικό με τις εργασίες που έχουν ανατεθεί στην ομάδα τους, να αναρτούν οι ίδιοι σχετικό ψηφιακό υλικό και να ανταλλάσσουν απόψεις με τους συμμαθητές τους για την πορεία αλλά και για το περιεχόμενο των εργασιών τους. Με τον τρόπο αυτό θα επιτευχθεί η επιδιωκόμενη ανατροφοδότηση και οι μαθητές θα εμπλακούν στην εφαρμογή ενεργώντας τόσο αυτόνομα όσο και μέσα στην ομάδα. Με τη χρήση του Wiki θα δημιουργήσουν όχι φαινομενικά, αλλά ουσιαστικά συνεργατικά κείμενα και θα κινητοποιηθούν να συνεισφέρουν στο τελικό πόνημα της ομάδας, καθώς στο συγκεκριμένο διαδικτυακό περιβάλλον είναι εφικτή η ανίχνευση της συμβολής του κάθε μέλους.

Στην περίπτωση της μη αξιοποίησης των ΤΠΕ κατά την εφαρμογή, το υλικό θα διανεμηθεί στους μαθητές σε έντυπη μορφή και στη συνέχεια θα δοθεί έμφαση στη συνεργασία των μελών των ομάδων κατά τις μηνιαίες συναντήσεις τους.

Σε κάθε περίπτωση, επειδή η συγκεκριμένη εφαρμογή θα πραγματοποιηθεί σε μηνιαία βάση στο πλαίσιο του μαθήματος των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, για την ολοκλήρωσή της θα χρειαστούν επτά διδακτικά δίωρα. Ένα ενδεικτικό πλάνο εργασιών των ομάδων θα μπορούσε να είναι το ακόλουθο:

Κατά το 1ο δίωρο (μήνας Οκτώβριος) θα πραγματοποιηθεί η μελέτη κάποιων από τα κείμενα για την ξενιτιά που περιέχονται στο σχολικό εγχειρίδιο των ΚΝΛ της Β΄ Γυμνασίου. Τα προς μελέτη κείμενα θα τα επιλέξει ο εκπαιδευτικός με σκοπό να ξεκινήσει τη συζήτηση για την ξενιτιά. Στη συνέχεια, οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, θα κληθούν να παρουσιάσουν τον χαρακτήρα των λογοτεχνικών προσώπων/ηρώων, τόσο των πρωταγωνιστών όσο και των δευτερευόντων, και να εντοπίσουν τη συναισθηματική φόρτιση που τους προκαλεί ο ξενιτεμός των ίδιων ή των αγαπημένων τους.

Κατά το 2ο δίωρο (μήνας Νοέμβριος) θα ολοκληρωθεί η μελέτη των επιλεγμένων κειμένων και του τρόπου που προσεγγίζουν το κοινωνικό πρόβλημα της ξενιτιάς οι ποιητές τους, καθώς και η παρουσίαση των εμπλεκόμενων προσώπων.

Κατά το 3ο δίωρο (μήνας Δεκέμβριος) θα ξεκινήσει η μελέτη επιλεγμένων αποσπασμάτων από το δημώδες ποίημα *Περί της ξενιτείας*. Οι άξονες διερεύνησης παραμένουν οι ίδιοι, δηλαδή, οι μαθητές αναζητούν τον τρόπο με τον οποίο πραγματεύεται το θέμα της ξενιτιάς ο δημιουργός του ποιήματος και επιχειρούν να παρουσιάσουν τα πρόσωπα/ήρωες που εμφανίζονται στα επιλεγμένα ποιήματα.

Κατά το 4ο δίωρο (μήνας Ιανουάριος) ολοκληρώνεται η μελέτη και ο εντοπισμός των τρόπων προσέγγισης του κοινωνικού προβλήματος της ξενιτιάς στα συγκεκριμένα ποιήματα, καθώς και η παρουσίαση του χαρακτήρα των εμφανιζόμενων σε αυτά προσώπων.

Κατά το 5ο δίωρο (μήνας Φεβρουάριος), με την απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή, οι μαθητές ακούν τα σύγχρονα τραγούδια με θέμα την ξενιτιά, έχοντας στα χέρια τους και τους στίχους για να τους μελετήσουν. Ακολουθούν την ίδια λογική, όπως και κατά τα προηγούμενα δίωρα, και ανιχνεύουν τον τρόπο αποτύπωσης του κοινωνικού φαινομένου της ξενιτιάς, καθώς και τα χαρακτηριστικά των προσώπων που πρωταγωνιστούν σε αυτά. Η ακρόαση των τραγουδιών θα βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν την πρόσληψη των ποιημάτων από τους συνθέτες τους και θα τους

δείξει μια νέα οπτική, καθώς η μελοποίηση αποτελεί ούτως ή άλλως μια εκδοχή προσέγγισής τους.

Κατά το 6ο δίωρο (μήνας Μάρτιος) οι μαθητές, χρησιμοποιώντας τις σημειώσεις τους και τις εργασίες που υλοποίησαν κατά τα προηγούμενα δίωρα, θα επιχειρήσουν σε επίπεδο ομάδων να συγκρίνουν (α) πώς αποτυπώνεται το κοινωνικό φαινόμενο της ξενιτιάς στα συγκεκριμένα κείμενα και (β) πώς παρουσιάζονται οι ήρωές τους, καταγράφοντας ποιες ομοιότητες ή/και διαφορές εντοπίζουν στις αντιδράσεις τους και στα συναισθήματά τους λόγω του βιώματος της ξενιτιάς. Θα συνθέσουν ένα ενιαίο κείμενο ανά ομάδα, το οποίο θα αποτελέσει το παραδοτέο τους που θα δημοσιευτεί στο διαδίκτυο ή σε εφημερίδα.

Κατά το 7ο δίωρο (μήνας Απρίλιος) οι ομάδες θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους στην ολομέλεια και θα γίνει συζήτηση τόσο για την πορεία εφαρμογής όσο και για το περιεχόμενο των εργασιών και τα ευρήματα των ομάδων αναφορικά με τους άξονες διερεύνησης.

Για να υπάρχει ένας κοινός «βηματισμός» όλων των ομάδων κατά την πορεία της εφαρμογής, θα τους ανατίθεται κοινό αντικείμενο μελέτης και κοινή παραδοτέα εργασία ανά συνάντηση. Με τον τρόπο αυτό αναμένουμε όλοι οι συμμετέχοντες να εμπλακούν ενεργά, γιατί θα γνωρίζουν εκ των προτέρων τα θέματα μελέτης και εργασίας για κάθε μήνα, καθώς και το ότι στο τέλος της εφαρμογής οι εργασίες των ομάδων θα αναρτηθούν στο διαδίκτυο ή θα δημοσιευτούν σε εφημερίδα.

ΣΤ. ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΤΗ

Η ύπαρξη ατομικού φακέλου για κάθε μαθητή κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου το μέλος κάθε ομάδας να συγκεντρώσει το απαιτούμενο για την πραγματοποίηση των εργασιών υλικό και να ενισχυθεί η συνείδησή του ότι για την τελική παραδοτέα εργασία πρέπει συνολικά να προσφέρει ο καθένας την προσωπική του εργασία. Ο ατομικός αυτός φάκελος μπορεί να δημιουργηθεί διαδικτυακά ή με παραδοσιακά έντυπα μέσα. Η επιλογή εξαρτάται αποκλειστικά από τον εκπαιδευτικό που

συντονίζει την εφαρμογή, αλλά και από το επίπεδο εξοικείωσης των εμπλεκόμενων μαθητών. Σε κάθε περίπτωση μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης και κοινής μεταξύ τους απόφασης. Για εξοικονόμηση χρόνου και για να μην υπάρξει επιπλέον κόστος λόγω της εκτύπωσης πλήθους φωτοτυπιών, είναι δυνατή η χρησιμοποίηση της διαδικτυακής πλατφόρμας Edmodo, την οποία μπορούν να επισκέπτονται και να αξιοποιούν οι μαθητές ακόμη και από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή του σπιτιού τους. Η υιοθέτηση και αυτής της επιλογής θα αποφασιστεί από τους εμπλεκόμενους στην εφαρμογή εκπαιδευτικό και μαθητές.

Η δημιουργία πραγματικά συνεργατικών κειμένων αποτελεί το ζητούμενο πολλών εφαρμογών, όπως η παρούσα. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο και με την προϋπόθεση ότι προκρίνεται η αξιοποίηση των ΤΠΕ, σκόπιμο είναι να δημιουργηθεί εξ αρχής για κάθε ομάδα μια σελίδα σε περιβάλλον Wiki, προκειμένου καθ' όλη τη διάρκεια της εφαρμογής να συντίθεται ένα ενιαίο κείμενο από όλα τα μέλη της ομάδας και να μην γίνει αυτό υπό την πίεση άγχους προς το τέλος της εφαρμογής. Το ενιαίο αυτό κείμενο, μετά την τελική επιμέλεια από τα μέλη κάθε ομάδας, θα είναι το παραδοτέο που θα αναρτηθεί σε ιστοσελίδα ή θα δημοσιευτεί σε εφημερίδα.

Ο φάκελος του μαθητή (διαδικτυακός ή παραδοσιακός) θα περιλαμβάνει από την αρχή όλο το προς μελέτη υλικό το οποίο αποτελείται από (α) τα επτά κείμενα που υπάρχουν στο σχολικό εγχειρίδιο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Β' Γυμνασίου, (β) το ανώνυμο *Περί της ξενιτείας* της δημόδους ελληνικής γραμματείας, (γ) το δημοτικό τραγούδι «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» και (δ) τους στίχους από τα πέντε τραγούδια του 20ού αιώνα που αφορούν την ξενιτιά. Για τα τραγούδια θα υπάρχει υπερσύνδεση στην περίπτωση διαδικτυακού φακέλου ή αρχείο pdf στην περίπτωση παραδοσιακού φακέλου, για να είναι σε θέση οι μαθητές να τα ακούσουν και να εξαγάγουν συμπεράσματα από τη μελέτη των στίχων τους.

Ακολουθεί ένα ενδεικτικό δίκτυο κειμένων, χωρίς τα επτά του σχολικού εγχειριδίου των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Β' Γυμνασίου και χωρίς το δημόδες ποίημα με τον τίτλο *Περί της ξενιτείας*:

Ενδεικτικά ποιήματα αναφοράς (δίκτυο κειμένων)

Δημοτικά τραγούδια για την ξενιτιά

Αλησμονώ και χαίρομαι

Αλησμονώ και χαίρομαι, θυμάμαι και δακρύζω (λυπιούμαι)
θυμήθηκα την ξενιτιά και θέλω να πηγαίνω.
Σήκω, μάνα μ' και ζύμωσε καθαρίο παξιμάδι
(να πάρει ο γιος στη στράτα του στις ξενιτάς το δρόμο.)
Με δάκρυα βάζει το νερό με πόνους το ζυμώνει
(με πόνους βάζει το νερό με δάκρυα το ζυμώνει)
και με τα αναστενάγματα βάνει φωτιά στο φούρνο.
(και με πολύ παράπονο βάζει φωτιά στο φούρνο)
Άργησε φούρνε να καείς και συ ψωμί να γένεις
για να διαβεί η συντροφιά κι ο γιος μου να μη φύγει.
(για να περάσει ο κερατζής κι ο γιος μου ν' απομείνει)

Από μικρός στην ξενιτιά

Από μικρός στην ξενιτιά
κανάν' καλό δεν είδα.
Ξένοι με πλένουν τα ρούχα μου,
ξένοι με τα μπαλώνουν,
τα πλένουν μια, τα πλένουν δυο
τα πλένουν τρεις και πέντε
κι από τις πέντε κι ύστερα [...]

Άσπρα μου περιστέρια

Άσπρα μου πιριστέρια, μαύρα μου πουλιά
ισείς ψηλά πιτάτι κι διαβαίνιτι
πιράστι κι απ' τς αυλές μας κι απ' τς αυλούδης μας.
Να γράψου στα φτιρά σας, στα φτιρούδια σας

να γράψου στην αγάπ' να μη μι καρτιρεί
θέλει τα μαύρα ας βάλει, θέλει ας παντριφτεί.
Στον τόπο που 'ρθα τώρα ιδώ θα παντριφτώ
θα πάρου ένα κουράσιου δικαουχτώ χρουνώ
μάγισσας θυγατέρα, μάγισσας πιδί.
Μαγεύει τα καράβια κι διν αρμινούν
μι μάγιψι κι μένα δεν μπουρώ να 'ρθω.
Όντας κινήσου να 'ρθου, χιόνια κι βρουχές
όντας γυρίσου πίσου, ήλιους ξαστριές...

Βαρέθηκα την ξενιτιά

Βαρέθηκα την ξενιτιά
βαρέθηκα τα ξένα
θέλω να πάω στον τόπο μου
να πάω στο χωριό μου
θέλω νιρό απ' τη βρύση μου
και μήλα απ' τη μηλιά μου
θέλω και μοσχοστάφυλο
απ' την κληματαριά μου

Γιάννη μου, το μαντίλι σου

Γιάννη μου, το μαντίλι σου, τι το 'χεις λερωμένο;
Το λέρωσε η ξενιτιά, τα έρημα τα ξένα
Πέντε ποτάμια, το 'πλεναν και βάγαν και τα πέντε

Εγώ στον ήλιο ορκίστηκα

Εγώ στον ήλιο ορκίστηκα ποτέ μην τραγουδήσω,
μ' απόψε για τους φίλους μου, για τους αγαπημένους,
θα πω τραγούδι θλιβερό και παραπονεμένο,
θα κάνω τα βουνά να κλαίν', τους κάμπους να δακρύζουν,

θα κάνω τη μανούλα μου να βγει στο παραθύρι.

–Ποιος είναι αυτός που σαν το γιο μου τραγουδεί,

είχα καιρό δεν τ’ άκουσα, εδώ δώδεκα χρόνους,

ο γιος μου είναι στην ξενιτιά.

Ο γυρισμός του ξενιτεμένου

Ερρόδισε γ’ η ανατολή και ξημερώνει η δύση,[...]

παν τα πουλάκια στη βοσκή κι οι λυγρές στη βρύση.

Βγαίνω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου.

Βρίσκω μια κόρη πόπλενε σε μαρμαρένια γούρνα.

Τη χαιρετάω, δε μου μιλεί, της κρένω, δεν μου κρένει.

–Κόρη, για βγάλε μας νερό, την καλή μοίρα να ’χεις,

να πω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου.

Σαράντα σίκλους έβγαλε, στα μάτια δεν την είδα,

κι απάνω στους σαρανταδυό τη βλέπω δακρυσμένη.

–Γιατί δακρύξεις, λυγερή, και βαριαναστενάξεις;

Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα;

–Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτ’ έχω κακή μάνα.

Ξένε μου, κι αν εδάκρυσα κι αν βαριαναστενάζω,

τον άντρα ’χω στην ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους[...].

–Κόρη μου, ο άντρας σου πέθανε, κόρη μου, ο άντρας σου χάθη·

τα χέρια μου τον κράτησαν, τα χέρια μου τον θάψαν,

ψωμί κερί τού μοίρασα, κι είπε να τα πλερώσεις,

τον έδωκα κι ένα φιλί, κι είπε να μου το δώσεις.

–Ψωμί κερί τού μοίρασες, διπλά να σε πλερώσω,

μα για τ’ εκείνο το φιλί, σύρε να σου το δώσει.

–Κόρη μου, εγώ είμαι ο άντρας σου, εγώ είμαι κι ο καλός σου.

–Ξένε μου, αν είσαι ο άντρας μου, αν είσαι κι ο καλός μου.

δείξε σημάδια της αυλής και τότες να πιστέψω.

–Έχεις μηλιά στην πόρτα σου και κλήμα στην αυλή σου,

κάνει σταφύλι ροζακί και το κρασί μοσκάτο,

κι όποιος το πει δροσίζεται και πάλι αναζητά το.

–Αυτά είν’ σημάδια της αυλής, τα ξέρει ο κόσμος όλος,

διαβάτης ήσουν, πέρασες, τά-είδες και μου τα λέεις.

Πες μου σημάδια του σπιτιού και τότες να πιστέψω.

–Ανάμεσα στην κάμαρα χρυσό καντήλι ανάφτει,

και φέγγει σου που γδύνεσαι και πλέκεις τα μαλλιά σου,

φέγγει σου τις γλυκές αυγές που τα καλά σου βάζεις.

–Κάποιος κακός μου γείτονας σου τα ’πε και τα ξέρεις.

Πες μου σημάδια του κορμιού, σημάδια της αγάπης.

–Έχεις ελιά στα στήθη σου κι ελιά στην αμασκάλη [...].

–Ξένε μου εσύ είσαι ο άντρας μου, εσύ είσαι κι ο καλός μου.

Στίχοι από ρεμπέτικα και λαϊκά τραγούδια για την ξενιτιά

Σαν απόκληρος γυρίζω

στίχοι: Βασίλης Τσιτσάνης

Σαν απόκληρος γυρίζω,

στην κακούργα ξενιτιά

περιπλανώμενος, δυστυχισμένος,

μακριά απ’ της μάνας μου την αγκαλιά.

Κλαίνει τα πουλιά γι’ αέρα

και τα δέντρα για νερό,

κλαίω, μανούλα μου, κι εγώ για σένα

που έχω χρόνια για να σε δω.

Χάρε, πάρε την ψυχή μου,

ησυχία για να βρω

αφού θέλησε η μαύρη μοίρα
μες στη ζωή μου να μη χαρώ.

Το ψωμί της ξενιτιάς

στίχοι: Ευάγγελος Ατραΐδης & Παύλος Ζεμανίδης

Το ψωμί της ξενιτιάς είναι πικρό,

το νερό της θολό,

και το στρώμα σκληρό.

Τα λεφτά που αποκτάς τα βλασφημάς,

υποφέρεις, πονάς,

την πατρίδα ζητάς.

Κλέφτρα ξενιτιά, τα παλικάρια κλέβεις,

μάγισσα κακιά, με τα λεφτά μαγεύεις,

πάντα μ' απονιά χωρίζεις μάνες και παιδιά.

Κάνε, Παναγιά, η ξενιτιά να πάψει

κι άλλη μάνα πια για χωρισμό μη κλάψει

κι όλα τα παιδιά στο σπίτι τους να 'ρθουν ξανά

Το ψωμί της ξενιτιάς είναι ξερό,

και με δάκρυ πικρό,

το 'χω βρέξει κι εγώ.

Πιο καλά στο φτωχικό

ψωμί κι ελιά,

παρά χίλια καλά στην σκληρή ξενιτιά.

Κλέφτρα ξενιτιά, τα παλικάρια κλέβεις

μάγισσα κακιά, με τα λεφτά μαγεύεις

πάντα μ' απονιά χωρίζεις μάνες και παιδιά

Κάνε, Παναγιά, η ξενιτιά να πάψει

κι άλλη μάνα πια για χωρισμό μη κλάψει
κι όλα τα παιδιά στα σπίτια τους να 'ρθούν ξανά.

Η ξενιτιά (Με γέρασε η ξενιτιά)

στίχοι-μουσική: Απόστολος Καλδάρας

Με γέρασε η ξενιτιά
και τρώει την ζωή μου
δεν την αντέχω μάνα μου
φθείρεται το κορμί μου
Η ξενιτιά έχει καημούς
θα πω πολλά φαρμάκια
διώχνει παιδάκια απ' τη ζωή
και λιώνει τα κορμάκια
Θα φύγω μάνα δεν μπορώ
κοντά σου θε να ζήσω
κι απ' τον καημό της ξενιτιάς
μανά μου να γλιστρήσω

Ο γυρισμός του μετανάστη

στίχοι: Χρήστος Κολοκοτρώνης & Στέλιος Καζαντζίδης

Μάνα μην κλαις για το χαμένο σου παιδί
μια χαραυγή μάνα γλυκιά θα ξαναρθεί
μάννα μην κλαις θα ξαναδείς με το καλό
τον μετανάστη τον λεβέντη σου το γιο
Οι μετανάστες φτάνει η ώρα για να 'ρθούν
μάνες κι αδέρφια και γυναίκες να χαρούν
μια χαραυγή θα απαρνηθούν την ξενιτιά
και στην πατρίδα θα γυρίσουν μια βραδιά
Και συ πατέρα που σου πήραν τα παιδιά

και μες το κάμπο μοιάζεις σαν την καλαμιά
πατέρα σφίξε την χρυσή σου την καρδιά
τα παλικάρια σου θα 'ρθουν κάποια βραδιά
Οι μετανάστες φτάνει η ώρα για να 'ρθούν
μάνες κι αδέρφια και γυναίκες να χαρούν
μια χαραυγή θα απαρνηθούν την ξενιτιά
και στην πατρίδα θα γυρίσουν μια βραδιά

Της νύχτας ο διαβάτης

στίχοι: Κώστας Βίρβος

Ένας διαβάτης προχωρεί
μέσα στις νύχτας τα σκοτάδια.
Σέρνει το βήμα του βαρύ
όπως τ' ανθρώπινα ρημάδια.
Σε κάποια πόρτα σταματά
που το καντήλι ακόμα καίει.
Κι ενώ με σπαραγμό χτυπά
κάποια φωνή τού λέει:
Τι θες, ζητιάνε, τι ζητάς,
τι θέλεις τέτοια ώρα;
Ελεημοσύνη μη ζητάς,
δε σου ανοίγω τώρα.
Ελεημοσύνη δε ζητώ,
εγώ ζητώ εσένα.
Είμαι ο γιος σου, μάνα μου,
που ήρθε απ' τα ξένα.
Ανάθεμα στη φτώχεια μας,
ανάθεμα στα ξένα.

Σε άσπρισαν, σε γέρασαν,

παιδάκι μου, κι εσένα.

Μη βλαστημάς την ξενιτιά

κι ας είδες μαύρες μέρες,

γιατί εκεί έχουν παιδιά

κι άλλες πολλές μητέρες.

Αφού λάβει τον φάκελο με όλο το υλικό, ο μαθητής εφαρμόζει στο πλαίσιο της ομάδας του το πλάνο εργασιών για επτά δίωρα. Σκοπός του είναι ο εντοπισμός των τρόπων προσέγγισης του κοινωνικού προβλήματος της ξενιτιάς στα συγκεκριμένα κείμενα και η παρουσίαση του χαρακτήρα των προσώπων που εμφανίζονται σε αυτά. Για τη σταδιακή υλοποίηση, υπάρχει η δυνατότητα οι ομάδες να δημιουργήσουν καταλόγους, έναν για κάθε ομάδα κειμένων, ώστε στη συνέχεια να είναι ευκολότερη η σύγκριση και η εξαγωγή συμπερασμάτων για ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο προσέγγισης του θέματος, καθώς και στα χαρακτηριστικά και τα συναισθήματα των προσώπων/ηρώων των κειμένων.

Μετά την ολοκλήρωση των επιμέρους εργασιών (1ο έως 6ο δίωρο), τα μέλη των ομάδων θα συγκεντρωθούν (7ο δίωρο), θα συζητήσουν και θα αποφασίσουν για την τελική εκδοχή του περιεχομένου και την τελική μορφή του κειμένου/καταλόγου που θα παραδώσουν. Αυτονόητο είναι ότι, για να τηρηθεί το προτεινόμενο ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα, οι μαθητές πρέπει να έχουν εργαστεί ατομικά, πριν τις ομαδικές συναντήσεις, στον χώρο του σχολείου και να έχουν αναρτήσει τα ευρήματά τους στο Wiki αναφοράς. Στην περίπτωση που έχει επιλεγεί η υλοποίηση της εφαρμογής με παραδοσιακά μέσα (φωτοτυπίες), οι μαθητές θα πρέπει να προσθέτουν στον φάκελό τους με συνέπεια κάθε εργασία που πραγματοποιούν και να συζητούν σε κάθε συνάντησή τους σχετικά με την τελική εργασία της ομάδας. Έτσι, στην τελευταία συνάντηση της εφαρμογής θα είναι δυνατή η αξιοποίηση των επιμέρους μηνιαίων εργασιών για τη σύνθεση του τελικού παραδοτέου κειμένου.

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Η παρούσα διδακτική πρόταση δύναται να πραγματοποιηθεί και εντός ενός τριμήνου στην ίδια τάξη (Β΄ Γυμνασίου) και πάντα με σημείο αναφοράς το μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Στην περίπτωση αυτή θα αξιοποιηθεί μια ώρα κάθε εβδομάδα κατά τη διάρκεια ενός τριμήνου που θα επιλεγεί από τους εμπλεκόμενους. Για να μην υπάρξει πρόβλημα με τη διδακτέα ύλη, η εφαρμογή θα ακολουθήσει διαφορετική πορεία και κάθε φορά το έναυσμα της προσέγγισης θα το δίνει ένα από τα επτά κείμενα που υπάρχουν στο σχολικό εγχειρίδιο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της συγκεκριμένης τάξης. Επομένως, η προσέγγιση των κειμένων (του σχολικού εγχειριδίου, του ποιήματος από τη δημόδη ελληνική γραμματεία και των στίχων των τραγουδιών) θα γίνεται παράλληλα, μετά από επιλογή μέρους του υλικού, την οποία θα πραγματοποιήσει ο εκπαιδευτικός, με βάση τις δυνατότητες του τμήματος.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το γεγονός ότι η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση απευθύνεται σε μαθητές Γυμνασίου, σηματοδοτεί την πιθανότητα να υπάρξουν αντιδράσεις για τη γλώσσα των κειμένων της δημόδους γραμματείας. Ωστόσο, με λίγη υπομονή και με σταδιακή εξοικείωσή τους με τη γλώσσα των κειμένων, οι αντιδράσεις αναμένουμε να καμφθούν, γιατί τα συγκεκριμένα κείμενα της δημόδους γραμματείας δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολα στην κατανόηση, ακόμη και από νεαρούς μαθητές. Άρα, η εφαρμογή της παρούσας διδακτικής πρότασης θα ολοκληρωθεί επιτυχώς, καθώς οι μαθητές μπορούν να αντιληφθούν ότι το θέμα της ξενιτιάς είναι επίκαιρο και ενδιαφέρον, όπως και ότι είναι σε θέση και οι ίδιοι να λειτουργήσουν ως δημιουργοί νέας γνώσης.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

—

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
